astub, selle läbi kõigist kahjulikkudest mõtetest Kaani wastu saab pubastatud. Würst ei tahtnud ei päikest ega tuld kummardada. „See ei ole mitte sünnis, — rääkis tema, — et ristiinimene loodud asja kummardab, kuna Jumalat Ainsat peab kummardama, kelle tahtmise läbi kõik loodasi on loodud.“ Würst pidas patuks Tatarlaste nõuudmist hirmu ja ilmaliku kasu pärast täita. Tõsine uskja peab oma usku julgeste üles tunnistama; Mihhael wõttis nõuuks ennemine Kristuse pärast kannatada kui usust taganeda. Seda andsiwad Kaani sulased Batile sedamaid teada. Bati pani imeks niisugust julgust, — see oli esimene inimene, kes tema tahtmisele julges wastu panna. Bati läkitas Mihhaeli juure oma ligema teenri würsti maenutema. „Kuule meie tsaari, — rääkis Bati saadik würstile Mihhaelile, — kummarda päikest ja tuld; kui sa kummardad — siis annab tsaar sulle suurt auu: kui sa ei kuule, — siis sa sured hirmsat surma.“ Mihhael jäi kindalks ja ütles: „Aga mis tele tsaar mulle lubab: würstiriki ja selle maailma auu, mis tiresse kaob, sest kõik see pole mitte jäädaw. Ise tsaar Batigi ei tea, mis temast saab: täna on ta wägew walitseja, homme waene kerjaja; täna terwe, homme haige; täna ta hiligad ihaliKus toreduses, homme on tal ju surnuhais küljes ja ussid söowad teda; täna elus, homme surnud.“

Kaani saadik pani imeks würsti tarkust, aga Bati käsu järele ähwardas ta teda surmaga. Würst wastas kindlaste nende ähwarduste peale: „Mina olen walmis Kristuse pärast surema, ja oma Jumala pärast; alaste olen ma oma emalbust tulnud, alaste lähen ma ka ära.“ Peale selle wõttis ta püha õhtusöömaaega ja walmistas ennast surma wastu ette.

Tema sõjamehed ja sugulased maenitsesiwad teda, et ta Kaani tahtmist pidi täitma, sest ka teised würstid olla alandamise teel armu teeninud. „Tele pärast ei hakka ma oma hinge mitte ära rikkuma, kostis Mihhael neile, ja, kui ta würstirilde seijast oli maha heitnud, iisas juure. Wõtke teie maailma auu, mina nõuan taga taewa auu.“ Peale selle pööras ta ennast ümber Bati saadiku poole ja käskis Batile tenda anda: „Tema jumalaid ma ei kummarda ega teeni ja tema seadusewastast käskmist ma ei kuula.“ Bati, kui ta seda kuulis, sai täis tulist wiha ja käskis Mihhaeli hirmsal wiisil ära hukata. Mihhaeliga ühes sai weretunnistaja kroon ka tema truu teener Weodor, kes würsti tema kannatamiste ajal trööstis. Oige-usu kirik tõstis tema pühade hulka. Niisugused tööd näitasiwad, et Wenemaal weel mehi oli, kes oma usu eest kannatada ja surra mõistsiwad, olekssiwad nad ka mõistnud endid ühendada. Aga see oli raske töö.

Sõjamehed ja muud elanikud saiwad kas hukka weristes sõbades hirmsa waenlase wastu wõideldes, ehk neid wõeti wangi; ja suurem hulk

nendest, kes elusse oliwad jäänud, oliwad nõnda ära ehmatanud, et nad ei julgenud Jumala ilmasse waadata, waid oliwad peidus metsades ja jookssiwad ilma tagasi waatamata kui nad kuskil üht Tatarlast juhtusiwad nägema. Kus enne linnad ja külad seisiwad, seal ei olnud nüüd muud kui tuhahunikuid ja waremeid näha, täidetud surnukehadega, mis tuhandate kaupa maas mädanesiwad; kus enne elumajad seisiwad, seal oliwad nüüd mustad, sulisenud ahjud. Kaewud, ojad, jõed oliwad täis surnukehasid, keda keegi ei wõinud maha matta. Mõni werst eemal nendest hirmsatest matusse-aedadest oli kole kaif kuulda.

Sügis tuli oma wihmade ja külmadega; taiw jõudis tätte oma lumehangudega; ära nälginud ja tõbnaks jäänud Wenelased tuliwad wälja metsadest, kuhu nad waenlaste eest oliwad pakku läinud. Waremi oli neil surra nälja tätte, kui hirmsate Tatarlaste tätte langeda. Kurjad wõitjad sõdusiwad neid kinni, paniwad neid ahelatesse, kiskusiwad riided nende seljast maha, wedasiwad neid enestega käikide peal ühes, teutasiwad neid, waewasiwad neid nälja, külma ja teiste hirmsate piinamistega. „Emad nutsiwad lapsi, kes nende silmade ees Tatarlaste hobustest salwad ära sõkutud. Bojaride naised, kes enne ühesilti waewast ei teadnud, kuhetes ja sidirilete käisiwad, hulk teenrid ees ja taga, oliwad nüüd harimata rahwa orjad, kandsiwad nende naistele wett, jahwatasiwad käsikiwidega ja põletasiwad oma waigeid käsi tule peal, kui nad oma pilnajatele toitu walmistasiwad. Need, kes elasiwad, igatsesiwad surra, et rahu leida.“ Üleüldine leinamine, üleüldine hirm walitses rahwa keskel. Mõõmsad oliwad ütsnes koikad, kaarnad, hundid ja teised ihalööjad metsloomad, ja Tatarlased.

Rahwas tundis Tatarlaste al Jumala wiha oma patude pärast. Tema kuulis sanctuses hirmust healt, kes teda käskis enese peale waadata ja õiget mõistust üles wõtta.

„Hirmus on, lapsed, kirjutab piiskop Serapion Wladimirski, hirmus on langeda Jumala wiha alla: missuguseid karistusi ei ole meie Jumala käest wastu wõtnud; kas meie maa polnud wanglõõlwes, kas meie linnad polnud mitte wõetud; kas meie lisad ja wennad polnud mitte maha löödud; kas meie naised ja lapsed polnud mitte ära wangi wiidud, ja kas ülejäänud polnud mitte wõeraste rahwaste orjadeks tehtud ja kibedasse orjaikkesse pandud . . . . .

„Jumal läkitas meie peale halastamata rahwa, kurja rahwa, kes armu ei annud ei nooreea iludusele, ega wanaea jõuetusele, ega lapsea noorusele . . . Jumala kojad oliwad maha kistud, püha koja riistad teutatud, kõik, mis püha oli, sai jalgadega sõkutud, piiskopid saiwad mööga roaks, püha munkade kehad heideti lindudele sõögiks; meite lisade ja wendade werd jõi maa rohkeste, nagu wett; würstiliikude sõjapealikute kindlus tanges, meie wahwad põgenesiwad hirmus; meie külad oliwad ära heinatatud, meie suurus sai alandatud; meie iludus kadus . . . Meie tõmbasime eneste peale Jumala wiha, nagu wihma taewast.“

Ei olnud wennalikku armastust, ei olnud üht meelt . . . . . ja Wenemaa pidi oigama.